

kul ki Magyarországon és ez a tény valószínűleg összefüggésben áll a belső keletkezésű, eredeti magyar reklámok kialakulásának lassú ütemével. Az összefüggés nyilvánvaló: minél inkább átalakul a TV-reklám a kultúra önmagával folytatott párbeszédésként játszott fantáziajátékká, annál inkább megváltoznak a műfaji jellegzetes-
ségek, az igazságtartalom elveszti értékét, és a fikció, a játékos jelleg kerül előtérbe.

Azzal a gondolattal szeretném befejezni, hogy a magyar TV-reklámok interpretatív bemutatása és az a betekintés, amelyet ezáltal a magyar kultúrába, a magyar mentalitásba nyerhetünk, tipikus példája annak, amikor az antropológiai nyelvészet keretei között a kultúra valamely jellegzetes vonását diskurzuselemzés segítségével tárjuk fel.

Hervey Sándor

Bihari Márton fordítása

Ha szépet akar látni...

Az Iparművészeti Múzeum új szecessziós kiállításai

Szívet melengető, lelket gyönyörködtető kiállítási élményben volt részem: a budapesti Iparművészeti Múzeum új, szecessziót bemutató tárlatát láttam, amely a millecentenárium évére készült el a stílustörténeti kiállítás-sorozat utolsó darabjaként. E jeles évforduló magának a kiállításnak otthont adó intézménynek az életében is jelentőséggel bír: 1896-ban, az akkor mintegy negyedszázados múzeum új – mai – épületébe költözhetett. Hozzáteszem, hogy 1996-ra a hazai szecesszió e reprezentáns épületét, Lechner Jenő kiemelkedő alkotását sikerült felújítani, ennek méltó megkoronázása volt e tárlat elkészítése.

A kiállítás példaadó módon állít emléket a muzeológus elődök munkájának, hiszen nélkülük jóval szegényesebb lenne minden kiállítás. Külön tisztelettel adóznak a kiállítás készítői *Radics Jenő* (1856–1917), a múzeum igazgatója emlékének, aki – fogékonyan korának változó művészeti életére – még idejében megkezdte a kortárs szecessziós tárgyak hazai és külföldi gyűjtését, vásárlását, ugyanakkor ma is meglepően modernnek ható módon tág teret engedett a múzeum falai között a kortárs iparművészeti irányzatoknak, elképzeléseknek. Nagy szerepe volt a magyar művészet és művészek külföldi elismertetésében, de abban is, hogy egy magyar művész- és iparosnemzedék európai látásmódra tett szert.

A hófehér kiállítási térben maga az installáció rendkívül egyszerű (fehér), nincs túlhangsúlyozva, szemérmesen beleolvad a látnivalókba. Az ügyesen elhelyezett vendégfalak rendkívül kellemes térosztást eredményeznek, a látogató nem látja át a

teljes kiállítási teret, több irányba is baran-
golhat, sétája során vissza-visszakanyarod-
va több szemszögből is megcsodálhat egy-
egy kompozíciót. Az, hogy a szabadon álló
bútordaraboktól csupán egy visszafogott,
mintegy tíz centi magas dobogó választ el
bennünket, egyszerre áldás és átok, akarat-
lanul is arra késztet, hogy tárgyközelbe ha-
jolvunk. Néhány helyen – ahol az átrium fe-
lé az enteriőrök összképét, hangulatát za-
varná – matt üvegekkel lezárt, az épület
belső ornamentikájával, az átriumos részt
fedő üvegtető áttört acél- és üvegszerkeze-
tével harmonizáló installációs elemek ke-
rültek. Még két szerencsés ötlet segíti az at-
moszférateremtést: a sikeresen megőrzött,
s most újra eredeti funkciójukban felhasz-
nált kiállítási vitrinek, továbbá a látogatók
számára elhelyezett korabeli pihenőpadok.

A tárlatot egyetlen, rendkívül lényegre-
törő főszöveg vezeti be. Ebből minden ál-
talános alapismeretet megszerezhetünk, a
hangsúly a továbbiakban a gyönyörködte-
tésen van: ki-ki maga fedezheti fel, mi az,

amit e művészetből magáénak érez, elfogad. Megtudhatjuk a főszövegből, hogy a szecesszió, a Jugendstil, az Art Nouveau, a Liberty végső soron egy és ugyanazon, a századforduló környékén tért hódító művészeti törekvés elnevezései, amelynek eredményeképpen az iparművészet, a hétköznapi tárgyak készítése soha nem látott forma-, alak- és színgazdagságot mutatott, megújult; hogy kisugárzása és elnyelőképesége világméretű volt, lévén az első olyan művészeti irányzat, amely – egyaránt fogadóképes volt az európai művészettörténeti stílusokra (rokokó, gótika), a Közel- és a Távol-Kelet művészetére, nemkülönben újra felfedezte és szervesen felhasználta az egyes országok népművészeti kincsét. S talán a legfontosabb, ami az egész kiállításból sugárzik: „Szinte valamennyi tárgy (...) az élet szépségét és gazdagságát sugalló üzenetet hordoz.” Minden látogató – ebben biztos vagyok – alapvetően ezzel az élménnyel, üzenettel térhet haza a múzeumból.

A nagy történelmi stílusirányzatoktól eltérően a szecesszió nem az ábrázoló művészetekben és az építészetben jelentkezett, hanem a sík-, majd a plasztikus díszítőművészetben bontakozott ki elsődlegesen.

Hogy egy mai átlag keresettel és -ízléssel bíró honpolgár milyen esztétikai környezetben, milyen bútorok, tárgyak között éli le az életét, arról nem sok szó esik manapság. Az új bútorok túlzottan nagy része készül faforgácsból, a gyalult, natúr fenyőbútorok már jónéhány családi költségvetést megtépzálnak. A legormótlanabb polcos szekrény, amelynek tervezését, méretezését magunk is elvégezhetjük, ugyancsak meglehetősen drága. Azt a fajta változatosságot, amelyet e kiállítás sugall, még ha igényünk lenne is rá, általában nem engedhetjük meg magunknak. – Mellettem egy tíz év körüli fiúcska azzal mulattatta magát, hogy elmélyülten nézelődő szüleinek időnként jelezte: megint újabb fafajta nevére bukkant egy-egy bútordarab leírásában: palszander, ében, körtefa stb. S az alapanyagok változatosságát a hihetetlen formagazdagság, a kanyargós, hajlékony vonalvezetés, a színek kavalkádja egészíti

ki. A gyári sablonok, a tömegtermékek után felüdülés ezeket a minden tekintetben „szellemes” tárgyakat szemlélni, amelyek a maguk korában egyben az átlagembernek az egyénihez, a művészet hétköznapi élvezetéhez való jogát is hirdették. A szecesszió hatalmas kísérlet a gyáripari termelés esztétikai lehetőségeinek feltárására, a munka, az élet és a művészet harmonikus összekapcsolására. Ennek jegyében születhetett meg a gödöllői művésztelepi közösség is, mely az egyetemes ihletést és a hazai népművészetet, főleg a kalotaszegi archaikus elemeket ötvözte. A külföldet járt, egyetemes léptékben gondolkodó művészek népies-magyaros „zamattal” dúsították alkotásaikat, s ez a „kevercs” csodálatos alkotásokhoz, karakteres magyar szecessziós stílushoz vezetett.

Az alábbiakban az általam tapasztaltakból szeretnék néhányat megosztani Önökkel. Elsősorban azt a hangulatot, amely az egész kiállítást belengi: ezek a tárgyak ma is körülvesznek, körülvehetnek minket, s bár műrecek, mégis használati tárgyaknak, otthonok díszítésére, gyönyörködtetésünkre alkották meg őket. A kiállítás vitrinjeiben, enteriőrjeiben ezért égnek a lámpák; a lámpabúrák színes üvege otthonosságot, meghittséget áraszt. A hagyományosabb üveg lámpaernyő csonkakúp alakú palástján folyópartot láthatunk, másutt maga az egész lámpa egyetlen ötlet: törzséhez karcsú, hátraforduló női alak simul, a lámpaernyő félköríves ablakot formáz, amelyen keresztül vidéki téli tájra, kis hólepte házacskákra pillanthatunk ki.

A tűzibakról vagy tűzikutyáról ma már azt is kevesen tudják, mire volt használatos: angliai készítésű példánya itt valóban virágfejű kovácsoltvas kiskutyát formáz, vagy liliomszerű megformálása, mint a Franciaországból származó.

A kiállítás országonkénti, illetve földrajzi tagolásban tárja elénk a látnivalókat, így egy-egy anyagcsoporttal (bútor, kerámia, textília stb.) többször is szembesülhetünk, ami azonban csak még jobban elmélyíti az emberben az élményt, hogy hányféleképpen lehet megalkotni, díszíteni, funkcionálizálni ugyanazon célra tervezett bútorokat.

A Nagy-Britanniának szentelt kiállítás-rész bútorszövetek, bútorvázsontervek sokaságát tárja elénk, alatta könyvkötések *Keats* és *Omar Khajjam* műveivel; tapétatervek, antik és Tiffany-féle opalizáló üvegfestmények, a glasgow-i műhelyből, stílusosan a skót bogánccsal. Egy falmélyedésben falicsempék – borostyánszerűen futó levélmintás szegélycsempék, vagy a kék-sárga-féhevörös hóvirágmintás változat – sorakoznak.

Olaszország csupán egy kis részen, főleg kerámiával szerepel. Inkább keleti hatást mutat *Carlo Bugatti* csontberakással díszített, félköríves oldaltámlás, tömör diófa széke.

Finomságával, törekenységével hat ránk a japán sarok, mely a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum anyagára épül, a kőcserépváza finom levél- és természetdíszel, a növényi ornamentikájú kis fésűk, az asztali ellenző, a füstölő.

A Franciaországot képviselő anyag igen hangsúlyos, mennyiségileg is számottevő, s benne az iparművészet minden ága képviselteti magát. A francia vagy francia hatású tervek alapján *Schmidt Miksa* által 1900 körül kivitelezett, nyúlánk székek mellett diófa-paliszander borítású, zebrano, szilgyökér és citrom berakásos faragott ovális asztalka áll. Vörösréz-, sárgaréz-, valamint vaslemezeken megmunkálása révén keletkeztek a finom cífrázatú ajtólemezek. A kiállítási csarnok felé eső részt enteriőr zárja le, benne bronz esernyőtartó mellett kecses öltözőasztal, rajta karcsú petróleumlámpával; szárnyas tükrében a kiállítás cseppnyi részét tükrözteti. A másik enteriőrben a virágtartó edény peremén önfeledten összekapaszkodó nőalakok táncolnak. Színezetlenségében is érdekes képet mutat az öntött öntárgyak vitrine.

Az egyik oszlopközt magas vendégfa sarok zárja le: a párizsi világkiállításon a gyártó cég által bemutatott építészeti kerámiák helyezkednek el rajta és benne. A párizsi cég által kézzel festett, kristály-, fénylő vagy matt mázas sík panel elemeit bemutató részt szinte megeleveníti a stílusában természetesen odaillo padlóvázában magasodó élő virág.

Az Amerikai Egyesült Államokat főleg üvegművészete képviseli. Az opalizáló, növények kelyhét, erezetét utánzó díszüvegek

mellett egy Tiffany-lámpát is megcsodálhatunk. Szép az ezüst kalapált és vésett, visszafogott vörös- és sárgaréz berakással díszített piperekészlet is, amelyhez – ma már megmosolyogatóan – cipőgomboló is tartozik.

A holland bemutatóhoz néhány nyomott mintás bútorvázson, tojáshejporcelán vázacska tartozik; szürkésfehér, nyersszín világokkal képviselnek harmóniát, egységet a skandináv államok.

A könnyed francia után nehézkesnek, vaskosnak tűnik a német stílus. Mindemellett szép a müncheni faragott körtefa pohárszék, az ón gyertyatartó-pár egyszerre ódon és modernül hajlékony, időtlenül szép a kicsiny préselt, áttört díszű ezüst tálka.

Az első komplett szobasarok – órával, falitálakkal, lámpával, szoborral – Ausztriából, 1902-ből származik, s egy szalon berendezését mutatja be: metszett üvegajtós szekrény előtt áll a garnitúra. És ott vannak a hajlított bútorok, a Kohn testvérek bükkfa karosszékei, az 1880-as évekből származó, csupa lendület és ív Thonet-paraván. Azok a bútorok, amelyekről a Thonet-unoka mondta egy riportban: „...vannak barátaim, akik bevallották, hogy harminc évig tartottak az erkélyen egy Thonet-széket, aztán újra bevitték a lakásba és azóta is használják. Hát ezt aligha tudja egy másik bútor...”

A kiállítás utolsó harmadát a kiállítás rendezői Magyarországnak szentelték. Igen jó arányítás ez – számos egyetemes példa után szembesülhetünk a hazai művészettel, s e művészet színvonalával. Igen: kimondva-kimondatlanul „benne voltunk a fősodorban”, az élvonalban. A nemzetközi mezőnyben elért nemzeti sikereket a jelentősebb kiállítások magyar résztvevőinek dísz- és elismerő oklevelei, emlékérméi érzékeltetik. A korszak kiemelkedő folyóiratának, a századfordulós művészetben belül a szecessziót is erőteljesen népszerűsítő Magyar Iparművészetnek számos címlapterve is a kiállítási anyagban szerepel.

Egy teljes tárló ad ízelítőt a Zsolnay-gyár színjátszó eozinmázás termékeiből, kisplasztikáiból, vázáiból. A *Horti Pál* tervezte sötét, diófa-gyöngyozsok keretű tükrökben megcsillannak az Andrássy-villa ebédlőjéből származó kerámiák. *Rippl-Rónai* vörös

ruhás nő falikárpitja, a Japán kávéház telefonfülkéjének Rippl-Rónai által tervezett és *Róth Miksa* által kivitelezett üvegablakpárja. – Könyvdíszek, ékszertervek, díszedénytervek mellett a Zsolnay-gyár falicsempéi jelennek meg, a kis teret lendamaszt abroszok bemutatója zárja. *Vaszary János* tervei alapján a gödöllői műhelyben szőtt függöny mellett hasonló szövettel behúzott karosszékeket látunk, egy *Thoroczkai-Wigand Ede*

tervezte szekrény és virágállvány társaságában csiszoltüvegbetétes mahagóni kályhaellenzőt csodálhatunk meg. Nem maradhatnak ki a kiállításból *Dékány Árpád* tervei és a halasi csipkeműhely remekei sem. A kiállításból szereztem tudomást arról is, hogy a háziipari termelés fellendítése érdekében ez idő tájt Csetneken, Körömcébányán is működött Állami Csipkeverő Iskola.

Később tágas ebédlőn sétálhatunk át: a *Thék Ede* bútorgyárából 1900 körül kikerült elegáns, hajlékony tálalószekrényekkel, székekkel, asztallal kialakított együtttest életközelivé teszi a virágtartóba

helyezett valódi levegőzépálma, az imitált ablaknyílást körbefogó bársonybetétes posztó függönygarnitúra, a falon a szerkény takarásában megbúvó *Róth Miksa*-féle képkeret, a dísztányér, a padlóváza, az ebédlőszekrényben elhelyezett kerámiák. – Innen a *Faragó Ödön* tervei szerint megvalósított fogadószobába jutunk, melyhez *Ferenczy Noémi* falikárpitja társul.

Az embert elkápráztatja, hányféle lehetett egy asztal, szoborállvány, épület- és faldekoráció, vagy éppen egy kés nyelének meg-

formálása. Szemet kápráztató a nyomdai termékek, könyvkötések, ex librisek kifinomultsága, néha elképesztő eredményre vezet a saját tradíció és az idegen motívumok ötvöződése. A kiállítás az art deco szögletes-geometrizáló stílusának érezhető térhódításával, *Nagy Sándor* és *Kőrösfői Kriesch Aladár* tervezte faliszöttesekkel zárul.

A kiállítást kétkötetes katalógus kíséri, melynek első kiadása már elfogyott, után-

nyomása – remélhetőleg – rövidesen elkészül. A mintaszerűen szerkesztett és összeállított kötet méltó a kiállításához, egyszerre nyújt alapos elméleti tájékoztatást és szakszerű tárgyleírást. Létrehozása csapatmunka eredménye, a múzeumi gyűjtemények vezetőinek műve; bizonyára nagy haszonnal forgatja majd hozzáértő és érdeklődő egyaránt. A kiadvány a múzeum történetének ismertetésével párhuzamosan áttekintést ad a gyűjtemény gyarapodásáról; majd a szecesszió iparművészetét világítja meg az egyes gyűjteménycsoportok korszakjellemezésén, sajátosságainak ismertetésén keresztül.

Az első komplett szobasarok – órával, falitálakkal, lámpával, szoborral – Ausztriából, 1902-ből származik, s egy szalon berendezését mutatja be: metszett üvegajtós szekrény előtt áll a garnitúra. És ott vannak a hajlított bútorok, a Kohn testvérek bükkfa karosszékei, az 1880-as évekből származó, csupa lendület és ív Thonet-paraván. Azok a bútorok, amelyekről a Thonet-unoka mondta egy riportban: „...vannak barátaim, akik bevallották, hogy harminc évig tartottak az erkélyen egy Thonet-széket, aztán újra bevitték a lakásba és azóta is használják. Hát ezt aligha tudja egy másik bútor...”

A tényleges katalógus a kiállítás felépítését, azaz az országonkénti felsorolást követi, s tárgyfajtanként tagolva részletes, bő leírással szolgál minden egyes tárgyról. Ezt a művészek, mesterek, manufaktúrák és cégek adattára követi, végül még provenienciaregisztereket is kapunk. – A képeket tartalmazó kötetnek egyetlen hibáját lehet csupán említeni, nevezetesen hogy csupán – bár jó minőségű – fekete-fehér fotódokumentációt tartalmaz, de ez, a magyar múzeumok helyzetének ismeretében, nem meglepő.

A kiállítás látogatóiból gyakran kiszakadt a mondat: „Bárcsak hazavihetném, bárcsak nekem is lenne otthon!” Sokan fájó szívvel emlegették saját otthonuk eltűnt szecessziós darabjait, ami a padlásra került, a háború alatt megsemmisült, a gyerekek kiselejtezték... Pedig manapság megint divatba jött a szecesszió, de az épületek kisebb-nagyobb díszei, a televízió Ráday-műsorában oly sokszor elsíratott üvegablakok, falicsempék – amelyekben hajdan oly gazdagok voltak városaink, la-

kótelepeink – mérhetetlen része már az enyészete lett. E kiállításról azonban ki-ki élményekkel gazdagodva térhet haza, s biztos vagyok benne, hogy sokan lesznek, akik ismerőseikkel, barátaikkal többször is visszatérnek ide.

A kiállítással egy időben külföldi szecessziós vendégkiállításokban is gyönyörködhetünk, elsőként éppen belga szecessziós iparművészeti alkotásokban.

Szoleczky Emese

A levéltár szerepe a történelem- oktatásban

A levéltár más közgyűjteményi társaitól, a könyvtáráktól, múzeumoktól eltérően kevésbé közismert és a köztudatban alig ismert fogalom. A levéltárosok munkájáról, a levéltár szerepéről a közvélemény igen homályos elképzelésekkel rendelkezik. Egyáltalán nem egyedi eset, amikor valaki a levéltárat – nevéből fakadóan – a posta fiókintézményének tekinti. A helyzetben a közelmúlt történései sem sokat változtattak: a pártarchívumok átvétele körüli viták a nyilvánosság előtt zajlottak, a kárpótlási eljárásokhoz szükséges iratok beszerzése végett sokan még a levéltárak küszöbét is átlépték, de nem valószínű, hogy az embereknek az intézményről alkotott ismeretei bővültek volna.

A levéltárak szerepének megismertetése a gyakorló történelemtanárokat is nehezebb feladat elé állítja, mint a múzeumok, könyvtárak bemutatása, illetve a róluk szóló ismereteknek a tananyagba való beépítése. Már a kisiskolások is vagy önszorgalomból, vagy tanári vezetéssel eljutnak az iskolai vagy községi, illetve városi könyvtárba, és több-kevesebb rendszerességgel igénybe veszik annak szolgáltatásait. Előbb-utóbb meglátogatnak egy-egy múzeumot, és ha a kiállított tárgyak igazán nem is kötik le figyelmüket, az intézmény gyakorlati hasznát ennek ellenére maguk is megtapasztalhatják. A levéltár ezzel szemben „valódi munkahelynek” számít, nincsenek tömegeket vonzó kiállításai, kölcsönözhető könyvei, szinte csak a szakmabeliek, levéltárosok, történészek érdeklődésére tarthat számot. Természetesen, a levéltár nem tud a

könyvtárak, múzeumok oktatásban betöltött szerepével vetekedni, nincs is erre semmi szükség, de nem árt, ha ki-ki képet alkothat az ott folyó munkáról. Egy jól szervezett levéltár-látogatás lehetőségét kínál a diákoknak a történelem kulisszái mögé való bepillantásra és távoli események érzékletessé tételére. Néhány jól kiválasztott dokumentum bemutatása hatásosabb lehet a történelemórakon a tanulókra zúduló adatözön bemagolásánál.

A budapesti iskolák nagy előnye a vidékkel szemben, hogy számukra könnyebben elérhető az ország legfontosabb történelmi forrásait őrző Magyar Országos Levéltárnak a budai várban a Bécsi kapu téren magasodó neogótikus épülete. Az 1874-ben alapított intézmény falai között középkori oklevelek, törvények, térképek, összeírások, kora újkori és újkori igazgatási szervek iratanyaga, főúri és polgári csa-